

Πρωτ. Θεμιστοκλής Μουρτζανός

ΟΥΕΙΣ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Ομιλία στο συνέδριο της ΠΕΘ

Είναι δεδομένο ότι όσα πρότυπα και αν έχουμε στη ζωή μας, η ευθύνη για να προχωρήσουμε, να προοδεύσουμε, να κρίνουμε και να παραδώσουμε στους μετά από εμάς, μας αφορά προσωπικά. Ναι, τα πρότυπα έχουν αξία, ιδίως για τους νεώτερους, για να έχουμε μέσα στην καρδιά μας την πεποίθηση ότι και άλλοι, πριν από εμάς, είχαν αξίες, οράματα, εμπνεύσεις, εσωτερικά στηρίγματα και κατάφεραν στη ζωή τους να λειτουργήσουν με κριτήριο όχι μόνο την προσωπική τους φιλοδοξία (κατά πάντα ανθρώπινη), αλλά και με γνώμονα το συλλογικό συμφέρον. Όμως ο καθένας από εμάς κρίνεται τόσο από την Ιστορία όσο και από το περιβάλλον του όχι για τα πρότυπα, τα οποία είχε, αλλά για τις επιλογές του και τις πράξεις του.

Ο μεγάλος Τσέχος λογοτέχνης Μίλαν Κούντερα, που έφυγε πρόσφατα από τη ζωή, στο μυθιστόρημά του *Αθανασία*¹, αναφέρει ότι δύο είδη αθανασίας υπάρχουν: το ένα, το οποίο το χαρακτηρίζει ως τη «**μεγάλη αθανασία**», έχει να κάνει με τις προσωπικότητες εκείνες που σε κάθε χώρο δράσης ξεχώρισαν και έμειναν είτε για τα θετικά τους έργα και ιδέες είτε για τα αρνητικά τους, ζωντανόι στην μνήμη των ανθρώπων όλου του κόσμου. Υπάρχει όμως και η «**μικρή αθανασία**», στην οποία εμπεριέχονται όλοι οι άνθρωποι, οι οποίοι αφήνουν την ανάμνηση της παρουσίας τους στις καρδιές των συνανθρώπων τους, στο περιβάλλον τους, ακόμη και αν η ιστορία δεν τους συμπεριέλαβε ποτέ με το όνομά τους στις δέλτους της. Η Παλαιά Διαθήκη μας μιλά για τον «**μετάμελο**» που αφήνει ο δίκαιος άνθρωπος². Η Εκκλησία όμως μας μιλά και για μιαν άλλη αθανασία: **αυτήν της αγιότητας**, στην οποία εντάσσονται οι άνθρωποι, οι οποίοι πίστεψαν στο Θεό, αγάπησαν τον άνθρωπο και θυσιάστηκαν γι' αυτόν, όχι μόνο με την ασκητική διάσταση της ζωής τους, αλλά, κυρίως, με την προσφορά τους, ακόμη και αν αυτή είχε τίμημά της τον θάνατο. Δεν έχει σημασία αν έχουν καταγραφεί στην ιστορία ως μέλη της «μεγάλης ή της μικρής αθανασίας». Καθημερινά, το συναξάρι της Εκκλησίας αναφέρει πολλές τέτοιες προσωπικότητες, που ανήκουν σε κάθε κατηγορία, μορφωμένοι και απλοϊκοί, πλούσιοι και πένητες, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, νέοι και ηλικιωμένοι, αυτοκράτορες, επίσκοποι, ιερείς, μοναχοί, τα ονόματα των οποίων παίρνουμε ως ευλογία και μας συνοδεύουν σε όλη μας τη ζωή. Πιστεύουμε, και στην αιωνιότητα.

Ας αναρωτηθούμε σε ποια από τις τρεις κατηγορίες ανήκει ο Καποδίστριας. Κατά τη γνώμη μου, με την ευρεία έννοια του όρου «**άγιος**», και στις τρεις. Δεν θα μείνω στην προσφορά του ως πολιτικού, ως κυβερνήτη, ως οργανωτή της παιδείας. Θα επιμείνω στη σχέση του με το Θεό. Είναι γνωστή η σχέση του με το μοναστήρι της Πλατυτέρας στην Κέρκυρα, όπου και ο τάφος του, κατά την επιθυμία του ιδίου. Γνωστή η σχέση του με τον ηγούμενο του μοναστηριού ιερομόναχο Συμεών Μασέλο, ο οποίος υπήρξε ο πνευματικός του πατέρας. Γνωστή η εικόνα της διάσωσης του μπροστά από το μοναστήρι της Παναγίας, όταν έπεσε από το άλογο που ίππευε και ενώ εκείνο έτρεχε σέρνοντας τον, ένα αόρατο χέρι το σταμάτησε και τον γλίτωσε από βέβαιο θάνατο.

Αυτά που ίσως δεν είναι τόσο γνωστό είναι η βαθιά του πίστη στο Θεό, που ξεπερνούσε τα όρια μιας τυπικής σχέσης. Η πίστη αυτή δεν ήταν μόνο πεποίθηση της καρδιάς του, αλλά τον οδηγούσε σε έμπρακτη ευσέβεια και αγάπη. Αξίζει να σταθούμε στις επιστολές που απέστειλε στον

¹ Μίλαν Κούντερα, *Η Αθανασία*, μετάφραση Κ. Δασκαλάκη, εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, Αθήνα 2011.

² Παροιμ. 11, 3.

Fellenberg³, σπουδαίο Ελβετό ανθρωπιστή, πολιτικό και παιδαγωγό, πρωτοποριακό στις μεθόδους, που συνδύαζε την θεωρητική εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, με έμφαση στο γεωργικό τομέα, συνοδοιπόρο του Pestalozzi. Ο Καποδίστριας εμπνεύστηκε από τους Fellenberg-Pestalozzi και εφάρμοσε τις μεθόδους τους στην οργάνωση της εκπαίδευσης στο κράτος που προσπάθησε να εγκαθιδρύσει στην Ελλάδα. Ο Fellenberg ήταν οπαδός της θεώρησης του κράτους «ως παιδαγωγού». Ο Καποδίστριας οραματιζόταν να προετοιμάσει ένα νέο δυναμικό φυτώριο από μορφωμένους νέους, που θα συνέβαλαν στην αναγέννηση της χώρας τους και στην οικονομική της ανόρθωση. Προς τον σκοπό αυτό, σε συνεργασία με τον Fellenberg, άρχισε να στέλνει στα εκπαιδευτήρια του τελευταίου στην περιοχή Hofwyl, παιδιά από την Ελλάδα με δικές του δαπάνες. Βαθύτατα πιστός στις θρησκευτικές αξίες ο ίδιος, παρακολουθούσε με ιδιαίτερη μέριμνα, την πορεία των σπουδών τους, αποδίδοντας θεμελιακή σημασία στην ορθόδοξη θρησκευτική τους κατάρτιση και στην παράλληλη διατήρηση και καλλιέργεια της μητρικής τους γλώσσας, της ελληνικής. Μεριμνήσε μάλιστα και για την ανέγερση ορθόδοξου ρωσικού παρεκκλησίου στα περίχωρα του Hofwyl, με σκοπό να ενισχύσει την θρησκευτική παιδεία των ελληνοπαίδων και των ρωσοπαίδων και να αποφύγει προσηλυτισμούς σε άλλα δόγματα.

Είναι συνεχείς οι αναφορές στον Καποδίστρια στην πρόνοια του Θεού, σε όλες σχεδόν τις επιστολές του προς τον Fellenberg. Ακόμη και σε στιγμές δύσκολες για τον αγώνα του '21, όπως κατά την πολιορκία του Μεσολογγίου και λίγο πριν την κατάρρευση και την Έξοδο, ο Καποδίστριας γράφει χαρακτηριστικά στον Fellenberg: «Μπορείτε να κρίνετε το πόσο αγωνιό για κάθε επιστολή που λαμβάνω. Οι ελπίδες μου, όπως πάντοτε εναπόκεινται στο Θεό. Και αν ακόμη μέσα στην ανεξερεύνητη δικαιοσύνη Του αποφάσιζε να καταστραφεί το Μεσολόγγι, αυτός είναι ένας πρόσθετος λόγος, μέσα στην οδύνη μας, να αυξήσουμε τις δυνάμεις μας και να βοηθήσουμε τους αδελφούς μας. Αυτή η πίστη που πρυτανεύει στην ψυχή μου, σχετίζεται με τη δική σας επιστολή που έλαβα προ δύο ημερών»⁴. Ανάλογες αναφορές στην θεία πρόνοια και την πίστη στο Θεό συναντούμε στις περισσότερες επιστολές του Καποδίστρια.

Χαρακτηριστική είναι η αναφορά σε επιστολή (13/25 Ιανουαρίου 1827) προς τον γιατρό Schiferli, κοινό φίλο των Καποδίστρια και Fellenberg, στην οποία εύχεται να αποτύχουν οι διαπραγματεύσεις των τριών δυνάμεων με την Πύλη που δεν αποσκοπούσαν στην απόλυτη και πλήρη απελευθέρωση της Ελλάδας. Χαρακτηρίζει ως περιεργες τις προσπάθειες των Άγγλων να φέρουν τον Κάνινγκ ως σωτήρα χωρίς όμως να έχει εκείνος τέτοια διάθεση και ενώ η ευρωπαϊκή διπλωματία κατέβαλε προσπάθειες στην Κωνσταντινούπολη να εξαφανίσει από το ιστορικό προσκήνιο το θαυμαστό και ηρωικό ελληνικό έθνος. Και επισημαίνει χαρακτηριστικά: «Όμως η Θεία Πρόνοια δεν θα εγκαταλείψει τους Έλληνες»⁵. Στο Θεό ήταν στραμμένες οι ελπίδες του Καποδίστρια, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι γινόταν μοιρολάτρης!

Η πίστη του Καποδίστρια στο Θεό φαίνεται και από τρία ακόμη χαρακτηριστικά αποσπάσματα.

Το πρώτο έχει να κάνει με το πώς επιθυμούσε να μορφωθούν τα παιδιά των Ελλήνων προσφύγων, που κατέφευγαν στις κοινότητες του εξωτερικού κατά τη διάρκεια του Αγώνα. Ο Καποδίστριας κινητοποιεί στο μέγιστο βαθμό και αξιοποιεί δημιουργικά τις ελληνικές κοινότητες της Ευρώπης και της Ρωσίας και ιδρύει ελληνικά σχολεία στα διάφορα λιμάνια και τις πόλεις της Ευρώπης, όπου είχαν καταφύγει οι Έλληνες πρόσφυγες, διακηρύσσοντας ξεκάθαρα: «Χωρίς πίστιν

³ Ιωάννης Καποδίστριας: ανέκδοτη αλληλογραφία με τους Philippe – Emmanuel de Fellenberg Rudolf- Abraham de Schiferli 1914-1827, επιμέλεια Ελένη Κούκκου και Ευδοκία Παυλώφ-Βαλμά, Κέρκυρα 1996.

⁴ Βλ. επιστολή 57, Γενεύη 31 Μαρτίου/12 Απριλίου 1826, Κούκου- Βαλμά, ό.π., σ. 152.

⁵ Βλ. επιστολή 18, Κούκου- Βαλμά, ό.π., σ. 177επ.

εις τον Θεόν, αγάπην προς την Πατρίδα των... και διατήρησιν της ελληνικής γλώσσης χάνονται εν τη ξένη οι Ελληνόπαιδες», διακήρυσσε με εθνική αγωνία⁶.

Το δεύτερο είναι από την επιστολή που έστειλε ο Καποδίστριας ως Κυβερνήτης στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Αγαθάγγελο, τον Μάιο του 1828, όταν εκείνος, πιεζόμενος από τον σουλτάνο Μαχμούτ Β', αποστέλλει πατριαρχική αντιπροσωπεία στην αγωνιζόμενη Ελλάδα με την αποστολή να πείσει τον κυβερνήτη και το λαό να παραιτηθούν της ανεξαρτησίας και να συμβιβαστούν με την υποταγή στο σουλτάνο. Ο Καποδίστριας, επικεφαλής ενός ολόκληρου λαού και εκφράζοντας την πίστη του, γράφει προς τον Πατριάρχη, ουσιαστικά όμως προς τον σουλτάνο:

«Περικυκλούμενος ο λαός ούτος εξ ενός μέρους από φοβερά στρατόπεδα, πλανώμενος αφ' ετέρου αφ' όλας τας γοητείας, δι' ων η κακοβουλία και απιστία απατώσι την ανθρωπίνην αδυναμίαν, ακολουθών τας συμβουλάς της απειρίας, ωθούμενος συχνάκις έως του χείλους της αβύσσου, ο λαός ούτος υπάρχει ακόμη, και υπάρχει, διότι ο Θεός εξαπέστειλεν εις αυτόν την χάριν του να εύρη εις την χριστιανικήν πίστιν το κράτος του πολεμείν, την ισχύν του εγκαρτερείν εις τα δεινά και την απόφασιν του ν' απολεσθή μάλλον, ή να υποκύψη εις τον ζυγόν τον οποίον οι πατέρες του εβάστασαν, αλλά ποτέ δεν παρεδέχθησαν. Η τύχη λοιπόν της Ελλάδος είναι έργον της θείας προνοίας, και οι άνθρωποι οφείλουν να ευλαβώνται τας θείας βουλάς της: οι Έλληνες είναι κατά τούτο πληρέστατα πεπεισμένοι, και σήμερον μάλιστα παρ' άλλοτε, διότι εγγίζει το τέλος των τόσων δυστυχημάτων, και το πλήρωμα των επιθυμιών και των ελπίδων των.

Ομόφωνος και γενική είναι η πεποίθησις αύτη: ούτε οι προύχοντες, ούτε ο κλήρος, ούτε οι πρόκριτοι, προς τους οποίους η υμετέρα Παναγιότης διευθύνεται, έχουσιν ούτε δύνανται να έχωσιν άλλην παρ' αυτήν την πεποίθησιν, χωρίς να εξαχρειωθώσι, και να παύσωσι του να ήναι άνθρωποι και χριστιανοί»⁷.

Το τρίτο αναφέρεται στον ίδιο και αποτελεί μία υπόμνηση του τι μπορεί να πράξει ένας ηγέτης, ακόμη και σε μία περίοδο μεγάλης κατάρρευσης και παντελούς έλλειψης ουσιαστικής ελπίδας, όταν ο ίδιος είναι στιβαρή προσωπικότητα και όταν εμφορείται από αξίες που έχουν να κάνουν με την υπέρβαση του εαυτού, την αγάπη και την θυσία. Γράφει λοιπόν ο Κυβερνήτης στις 11/ 23 Αυγούστου 1827 προς τον πρόεδρο της Γ' Εθνοσυνέλευσης Γεώργιο Σισίνη, από το Λονδίνο, όπου έχει επισκεφθεί τις προστάτιδες δυνάμεις και έχει συναντήσει την περιφρονητική στάση του βασιλιά της Αγγλίας Γεωργίου του Δ' :

«Ουδέ στιγμήν μίαν θ' αφήσω να παρέλθη άπρακτος. Από την μίαν εις την άλλην ημέραν, ημπορεί ν' αποφασισθή περί της Ελλάδος το μέγα ζήτημα της ζωής ή του θανάτου. **Τι θα γίνη, μόνος ο Θεός το γνωρίζει.** Αλλ' ας μην αποκρύψωμεν, κύριοι, ότι από υμάς εξαρτάται να έλθωσιν αι περιστάσεις ευνοϊκαί υπέρ του έθνους: και θα έλθωσιν (εστέ βεβαιοτάτοι περί τούτου), αν, ακλόνητοι μένοντες επί των αμεταβλήτων αρχών της αγίας ημών Θρησκείας εργασθήτε εν συμπνοία και εν αγαθοπιστία εις το έργον της κοινής σωτηρίας, οι μεν εξ υμών φέροντες τα όπλα, όχι μόνον μετ' αφοσιώσεως και ανδρείας, αλλά και μετά αυστηράς πειθαρχίας εις τας διαταγάς των ανωτέρων σας, οι δε διοικούντες τον τόπον υπέρ του τόπου και όχι υπέρ ή κατά των δείνα συμφερόντων.

Ανάγκη οικονομικής βοήθειας η οποία θα εξαγάξη την Ελλάδα εκ της ολεθρίας απομονώσεώς της και προσέτι να θέση αυτήν εις συνάφειαν μετά των κυριωτέρων ευρωπαϊκών δυνάμεων. Δέον η ισχυροτέρα αυτή βοήθεια να προμηθεύση εις αυτήν τα μέσα της υπάρξεως και της υπερασπίσεως, μέχρις ότου η κυβέρνησις δυνηθή να αποκαταστήση τάξιν τινά εν τη διοικήσει του έθνους, και ευρεθή τούτο εις κατάστασιν να επαρκή αφ' εαυτού εις τας ανάγκας του»⁸.

⁶ Βλ. Κούγκου- Βαλμά, ό.π., σ. 25.

⁷ Την επιστολή διασώζει ο Τρύφων Ευαγγελίδης, *Ιστορία του Ιωάννου Καποδίστρια, φωτοστατική ανατύπωση* Αθήνα 2005, σ. 193.

⁸ Βλ. Ευαγγελίδης, ό.π., σ. 93επ.

Πίστη στο Θεό από την μία, ρεαλισμός, αποφασιστικότητα, σχέδιο με έμπνευση με απώτερο σκοπό όχι μόνο την ανεξαρτησία από τις ξένες δυνάμεις, αλλά και την δημιουργία κρατικού μηχανισμού, ο οποίος θα στηριζόταν σε στελέχη μορφωμένα και καλλιεργημένα, και όλα αυτά όχι κοντόφθαλμα, αλλά σε βάθος χρόνου, αυτός ήταν ο προσανατολισμός που ο ηγέτης Καποδίστριας είχε χαράξει.

Η πίστη του Καποδίστρια στο Θεό μετουσιωνόταν σε πράξη λειτουργικής και πνευματικής ευσέβειας. Διαβάζουμε χαρακτηριστικά σε επιστολή του και πάλι προς τον Fellenberg, γραμμένη την 1^η Φεβρουαρίου 1825, ότι *«επιθυμούσε να εκτελέσει τα θρησκευτικά του καθήκοντα κατά την περίοδο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής στην ορθόδοξη εκκλησία του Hofwyl»* (επιστολή 36, *Κούκκου-Βαλμά*, ό.π., σελ. 134). Η πίστη του αυτή τον έκανε να εκκλησιάζεται τακτικά. Ας μην ξεχνούμε ότι η δολοφονία του έλαβε χώρα πρωί Κυριακής, όταν πήγαινε στην θεία λειτουργία στο ναό του Αγίου Σπυρίδωνος. Σε άλλη επιστολή του προς τον Fellenberg, στην οποία αναφέρεται στην επίσκεψη στο Hofwyl του εξορισμένου από τους Άγγλους Μητροπολίτου Κεφαλληνίας, θα ζητήσει από τον Fellenberg να προτρέψει τον προστατευόμενο μαθητή του Μιλτιάδη Πρίμα, γιο ενός Έλληνα πρόσφυγα, να εξομολογηθεί και να παρακολουθήσει την λειτουργία. Ο Μητροπολίτης του είχε υποσχεθεί ότι θα ασχοληθεί με τον νεαρό μαθητή και γι' αυτό ο Καποδίστριας αισθανόταν ευγνωμοσύνη (επιστολή 27, 4/16 Μαρτίου 1824, *Κούκκου-Βαλμά*, ό.π., σελ. 71επ.).

Αλλά και στην σχέση του με την Εκκλησία και τη θέση της στην ευρύτερη κοινωνία ο Καποδίστριας λειτούργησε με αγάπη και πνεύμα προστασίας. Αυτό το διαπιστώνουμε από το γεγονός ότι ήθελε μορφωμένο και καλλιεργημένο κλήρο, κάτι που φάνηκε από την ίδρυση και το ξεκίνημα λειτουργίας στις 30 Οκτωβρίου 1830 στο μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής στον Πόρο της Εκκλησιαστικής Σχολής, όπως επίσης και από το γεγονός της καθιέρωσης στο κρατικό εκπαιδευτικό σύστημα του μαθήματος της Κατηχήσεως στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία και στα Λύκεια, με την μορφή της δογματικής Θεολογίας και της επί μέρους εκκλησιαστικής ιστορίας «όση αφορά τα της Ανατολικής εκκλησίας κατ' επιτομήν»⁹. Εξάλλου, και στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας, μεταφορά του «σχολείου των πτωχών» του Fellenberg στα καθ' ημάς¹⁰, καλλιεργούνταν η χριστιανική αγωγή, ενώ στο Κεντρικό Σχολείο της Αίγινας, όπου μορφώνονταν οι δάσκαλοι για τα αλληλοδιδασκτικά, θεωρούνταν απαραίτητη η γνώση της κατηχήσεως και της Ιεράς Ιστορίας¹¹.

Τα παραπάνω δεν σήμαιναν ότι ο Καποδίστριας ήθελε την Εκκλησία να μην συνεισφέρει στην κοινή προσπάθεια, αλλά δεν λειτούργησε με την αρπακτική διάθεση των Βαυαρών, οι οποίοι έκλεισαν τα περισσότερα μοναστήρια και δήμευσαν την εκκλησιαστική περιουσία. Γι' αυτό και στην έκθεση Κωνσταντά- Γεννάδιου ορίζονται ως πόροι για την λειτουργία των σχολείων τα έσοδα από περιφορά δίσκου στους ναούς, μέρος των «τυχηρών» των ιερέων από γάμους και βαπτίσεις, αλλά και η συνεισφορά των μοναστηριών, τόσο σε χώρους διδασκαλίας όσο και σε χρήματα, ό,τι δηλαδή περίσσευε από την διαχείριση της μοναστηριακής περιουσίας.

Ο Καποδίστριας ενδιαφερόταν προσωπικά για τα εκκλησιαστικά πράγματα και γι' αυτό και σε επιστολή του στις 23 Νοεμβρίου 1830 προς τον έφορο του Ορφανοτροφείου Γρηγόριο Κωνσταντά, σε καταγγελία για την κακοδιαχείριση των χρημάτων μιας εκκλησίας, η οποία δεν προσέφερε στο Ορφανοτροφείο τα δέοντα για την συντήρησή του, αναφέρει με σοφία και διάκριση: *«Δεν είναι της γνώμης μου το να γίνη καμμία μεταρρύθμισις εις την διαχείρισιν των πραγμάτων της εκκλησίας περί της οποίας είναι ο λόγος, πριν δυνηθώ να στήσω εγώ ο ίδιος τον νου μου εις αυτά, και να τα εξακριβώσω. Ενδεχόμενον είναι το να γίνωνται σήμερον καταχρήσεις · πλέον δια τας*

⁹ Το πλήρες οργανόγραμμα αποτυπώνεται στην έκθεση για την παιδεία που παρήγγειλε ο Καποδίστριας στους συνεργάτες του Γρηγόριο Κωνσταντά και Γεώργιο Γεννάδιο, για το κείμενο της οποίας βλ. Γ. Λεοντοσίνη, *Ζητήματα Νεώτερης Ελληνικής Ιστορίας και Εκπαίδευσης*, Αθήνα 1995, σσ. 258-272.

¹⁰ Βλ. *Κούκκου-Βαλμά*, ό.π., σ. 214.

¹¹ Βλ. Α. Δεσποτόπουλου, *Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας και η απελευθέρωσις της Ελλάδος*, Αθήνα 1996, σ.248.

καταχρήσεις αυτές δεν έχω εγώ να δώσω λόγον, εν ω, αν γενούν καταχρήσεις και αφ' ου επεμβή η Κυβέρνησις εις την διαχείρισιν των εκκλησιαστικών τούτων πραγμάτων, τότε εγώ δεν ήθελον είσθε ανεύθυνος. Θέλει ελθεί ελπίζω ο καιρός καθ' ον το κατάστημα εκείνο θα χρησιμεύσει εις το ορφανοτροφείον· αλλά το όφελος τούτο δεν θα συνίσταται εις ετήσιον συνεισφοράν εκατοστών τινών γροσίων, καθώς επιβάλλουσι σήμερα οι επίτροποί του»¹².

Τέλος, ο Καποδίστριας σε ό,τι αφορά τις σχέσεις της Εκκλησίας της Ελλάδος με το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν θα βιαστεί να προχωρήσει στην ανακήρυξη του Αυτοκεφάλου. Έκρινε πως οι περιστάσεις δεν ήταν κατάλληλες, διότι δεν ήθελε να αποκοπεί ο δογματικός δεσμός μεταξύ της Εκκλησίας στην Ελλάδα και το Πατριαρχείο, αλλά ο διοικητικός δεσμός να κανονισθεί με την συναίνεση της εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησίας. «Εφοβείτο ο φιλόθρησκος Έλλην ίνα μη, διαλυομένου του δεσμού τούτου, παρεισφρήσει και τις διατάραξις και εις τον πρώτον (τον θρησκευτικόν) ένεκα των περί των τη πίστει νεωτεριζόντων και ούτω διακινδυνεύση και ο εν τη θρησκεία ενσενσαρκωμένος Ελληνισμός. Προανήγγειλε ότι έμελλε να στείλη προς την μητέρα Εκκλησίαν πρεσβευτήν ίνα συνεννοηθή περί του πρακτέου, αλλ' όμως βραδύτερον μετεμελήθη φοβηθείς μη τυχόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας εις το αρχαίον καθεστώς επανελθούσης, η Υψηλή Πύλη βιάση την Μεγάλην Εκκλησίαν να πράξη ό,τι και κατά τας αρχάς της Επαναστάσεως»¹³.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι οι προσπάθειες του Καποδίστρια δεν λάθεψαν ή δεν υπονομεύτηκαν. Ηγέτης όμως είναι αυτός που τολμά και όχι αυτός που έπεται των περιστάσεων ή αποδέχεται παθητικά ό,τι οι άλλοι του επιβάλλουν. Κι εδώ αξίζει κανείς να παρατηρήσει και το εξής: ο Καποδίστριας δεν διακατέχονταν από σύμπλεγμα μειονεξίας έναντι των Ισχυρών της εποχής, ούτε από ενοχές διότι η Ελλάδα ήταν υπόδουλη και έπρεπε να πληρώσει για το ότι ανέχτηκε επί αιώνες τον οθωμανικό ζυγό, χωρίς να ξεσηκωθεί με όλες της τις δυνάμεις νωρίτερα. Για τον Καποδίστρια μία λύση υπήρχε: η ανεξαρτησία της πατρίδας. Και γι' αυτήν αγωνίστηκε χωρίς συμβιβασμούς. Με διπλωματία, ναι. Με πνεύμα ηττοπάθειας και συμβιβασμού, όχι. Και αυτό αναδεικνύει το χαρακτήρα ενός ανθρώπου που πιστεύει αληθινά στο Θεό: την επιλογή της αλήθειας και της διαφάνειας και όχι των ψεύτικων λύσεων εις βάρος των πολλών. Η δήλωσή του, όταν έμαθε ότι η Γ' Εθνοσυνέλευση τον ανακήρυξε κυβερνήτη της Ελλάδος, είναι χαρακτηριστική: «*Η κάθοδός μου εις την Ελλάδα σημαίνει άνοδον εις τον Γολγοθά. Μετά χαράς αποδέχομαι τον ουρανόθεν επικατεβαίνοντά μοι Σταυρόν, ψήφω της τρίτης των Ελλήνων Εθνικής Συνελεύσεως. Είμαι έτοιμος να προσφέρω και την τελευταίαν ρανίδα του αίματός μου, αρκεί αύτη να συντελέσει εις την πραγμάτωσιν των δύο μεγάλων σκοπών της ζωής μου: την μόρφωσιν των ελληνοπαίδων και την απελευθέρωσιν της Ελλάδος*»¹⁴.

Η αγιότητα συνήθως γίνεται φανερή από τα θαύματα που επιτελεί ένας άνθρωπος στο όνομα του Θεού. Όμως η Βασιλεία των ουρανών περνά μέσα από την Ιστορία. Και μεγαλύτερο θαύμα από τον άνθρωπο που πιστεύει, αγαπά. θυσιάζεται δεν υπάρχει. Ο Καποδίστριας υπήρξε άνθρωπος του Θεού που βίωσε την αγιότητα με την ευρεία έννοια του όρου. Η διαφύλαξη της μνήμης του αποτελεί για τον καθέναν μας αφορμή σπουδής στο τι σημαίνει αληθινός ηγέτης. Θα ήταν άνωφελο να ζητούμε από τους σύγχρονους ηγέτες, πολιτικούς, εκκλησιαστικούς, ακαδημαϊκούς να γίνουν σαν τον Καποδίστρια. Θα άξιζε όμως στην παιδεία μας, αλλά και στον τρόπο οργάνωσης της καθημερινότητάς μας, να θυμόμαστε τέτοιες μορφές που μας δείχνουν ότι το όραμα, ο αγώνας, η αλήθεια, η αγάπη παραμένουν αθάνατα. Το τέλος του Καποδίστρια φέρνει στο νου μας την φράση του Σεφέρη: «προτιμώ μια στάλα αίμα από ένα ποτήρι μελάνι»¹⁵. Σήμερα έχουμε χορτάσει από

¹² Πρωτ. Θεμιστοκλή Μουρτζανού, *Γρηγόριος Κωνσταντάς: βίος και έργο*, Θεσσαλονίκη 2009, διδακτορική διατριβή, σ.246.

¹³ Βλ. *Ευαγγελίδης*, ό.π., σ. 195.

¹⁴ Βλ. *Κούκκου- Βαλμά*, ό.π., σ. 32.

¹⁵ Βλ. Γ. Σεφέρη, «Σημειώσεις για μια εβδομάδα- Κυριακή», *Ποιήματα*, εκδόσεις ΙΚΑΡΟΣ, Αθήνα 2014, σ. 135.

λόγια και εικόνες. Πίστη και αίμα μας χρειάζεται και κάποιοι να τραβήξουν μπροστά. Ο καθένας μας ας πάρει τις αποφάσεις και ας ανεβεί τον Γολγοθά του. Κι ας μην ξεχνά ότι πάντοτε ακολουθεί, γι' αυτόν που πιστεύει, η Ανάσταση, τόσο σε προσωπικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Κέρκυρα, 23 Σεπτεμβρίου 2023